

Obrusánszky Borbála

ÓLOMÖNTÉS AZ EURÁZSIAI SZTYEPEI TÉRSÉGBEN

A Belső-Ázsiában élő, mai napig nomadizáló mongolok között széles körben ismertek az ólom- és viaszöntés különböző változatai, amivel az ijedt, sírós gyermeket próbálják megnyugtatni. A mongol szokásokat a magyar néprajzi szakirodalomban még nem dolgozták fel, nem végeztek összehasonlító vizsgálatokat az ázsiai és magyar öntési szokások között, ezért jelen rövid tanulmányomban felhívom a figyelmet ezeknek a fontosságára, röviden bemutatom, hogyan is zajlanak Ázsia szívében ezek a gyógyító szertartások, és milyen kellékeket használnak. Magam a mongol példákat alapul véve párhuzamokat kerestem az eurázsiai sztyepei térség más, elsősorban török nyelvű népei között, majd vizsgálat alá vettem a Kárpát-medence magyarok lakta területeit. Az ólomöntési technikák, csakúgy, mint más különleges folklórelemek, azt az elméletet erősítik meg, hogy a magyarok szoros kapcsolatban álltak Belső-Ázsia ősi sztyepei népeivel, és mindannyian a különleges gyógyító eljárásokat a sámánhitből örökölhették.

A MONGOL VÁLTOZAT

Mongólia egész területén ismert az ólomöntés, amelyet „sirgeleh”-nek neveznek, s amelynek lényege, hogy a síró, ijedt gyermeket meg akarják nyugtatni. Az adatközlők szerint azért van erre szükség, mert a csecsemő nem tudja elmondani, hogy mi a baja. Erről a különleges gyógyítási módról videófelvétel is készült, amelyből megismerhetjük a Mongólia területén előforduló szokást.¹ Az interjúalanyok mind az ország keleti, mind a nyugati részén ismerték az ólomöntés gyógyító erejét.

Az öntési technikák legerjedtebb formái az ólomöntés és a viaszöntés, de gyakran előfordul a sóval vagy szárított és porított borókaág-

1 <https://www.youtube.com/watch?v=3DBERetUIew>

gal történő kezelés is.² Az ólom- és a viaszöntés hasonlóan zajlik: egy merőkanálban vagy edényben ólmot, ónt vagy viaszt helyeznek el, és azt a jurta közepén lévő tűzhely nyílásába téve megolvasztják. Az ólmot tartalmazó edénybe vizet öntenek, majd azt a gyermek feje felé tartják, a nap járásával egyezően háromszor megforgatják és a „sirig, sirig, sirig” szavakat mormolják. Úgy végzik el a szertartást, hogy a kezelendő gyermek fejét takaróval vagy vászonnal fedik le. A só szórása viszont nagyon egyszerű: a jurta közepén álló tűzhelyre sót szórnak, és felette háromszor balról jobbra, háromszor pedig jobbról balra forgatják meg a beteg gyermeket. Úgy vélik, hogy a só ugyanolyan gyógyító hatással bír, mint az öntés.

Van még egy különleges gyógyító módszer, amikor a tűzben felforrósítanak egy vaskést, arra rászórnak a sót, és a gyermek feje felett köröznék, közben a „sireg, sireg, sireg” szavakat mondják.³ A szárított és porított borókaággal pedig úgy gyógyítanak, hogy a tűzhelyből kivesznek egy parazsat, arra rászórnak a porított borókaágot, majd a gyermek dereka körül háromszor átveszik. Előfordul, hogy vízbe tett parázzsal végzik el a szertartást. Mindegyik eljárásban közös elem az, hogy a szertartást végző személy megkérdezi, hogy vajon mitől ijed meg a gyermek. Van, ahol egy ráolvasás-szerű rövid mondókát is mondanak.⁴

A rendelkezésre álló dokumentumok alapján úgy tűnik, hogy az eurázsiai sztyeppe térségben előforduló népi gyógyítási eljárásokban elterjedt hiedelem, hogy a gyógyító tevékenység sikerességét az ima erősíti, ezzel próbálják elnyerni az égiek segítségét a beteg gyógyulása érdekében. A mongolok az ima vagy ráolvasás mellett háromszor emlegetik a „sirig” szót.

2 A mongol, de a magyar hagyomány szerint is a só távol tartja a rossz erőket.

3 Ts. Khorloo, Khovd tartomány, Darvi járás.

4 *A szem feketéje az ásványvízben, / Ismert folt a vízben, / Rossz fekete az ásványvízben, / Szennyeződés a folton, / Szokás szerint szülessen az ember! / Boldogságot és kint tűrve éljen! / Ez a test gyógyuljon meg! / Az eljövendő áldást kívánok és minden rossz távozzon!* Forrás: <http://www.mongolianshaman.com/index.php/2018-04-09-02-09-34/%D2%AF%D0%BD%D0%B4%D1%8D%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D1%81%D0%BE%D1%91%D0%BB,-%D0%B7%D0%B0%D0%BD-%D2%AF%D0%B9%D0%BB/193-%D1%85%D2%AF%D2%AF%D1%85%D1%8D%D0%B4-%D1%88%D0%B8%D1%80%D0%B3%D1%8D%D0%BB%D1%8D%D1%85-%D0%B7%D0%B0%D0%BD-%D2%AF%D0%B9%D0%BB>

Szintén egyező szokás az egész eurázsiai sztyeppei térségben, hogy a megolvasztott ólmot tartalmazó kanálba hideg vizet öntenek, és a forma, ami kijön belőle, megmutatja, hogy mi okozta az ijedtséget a gyermeknél. Ezt nemcsak ólommal, hanem viasszal is megcsinálják, mert úgy tartják róla, hogy elúzi a rosszat és összegyűjti a jó energiákat. A szertartás végén a merőkanál tartalmát a jurtából kiviszik és ott öntik ki. Fontos elem, hogy magát a merőkanalat nem tartják a jurtán belül.⁵

Annak ellenére, hogy milyen elterjedt az „öntés” a mai Mongólia területén, nagyon kevés az ezzel a gyógyítással foglalkozó néprajzi tanulmányok száma. Néhányan, akik a témát kutatják, úgy vélik, hogy az ólom- és a viaszöntés a tűzkultusszal kapcsolatos, a gyermeket tulajdonképpen a tűz erejével tisztítják meg. Van, aki úgy véli, hogy magától a tűz látványától is megnyugszik a gyermek,⁶ de az öntés a leghatásosabb gyógyító módszer. A gyertyaláng a mongolok hite szerint tisztító erővel bír, és a tisztaságot jelképezi. A láng, a melegség szintén a tűzkultusszal hozható összefüggésbe.

A mongolok úgy vélik, hogy célszerű ezt a szertartást hároméves korig elvégezni, mert a gonosz szellem addig tud belépni a gyermek tudatába, amíg annak a csipőcsontja meg nem szilárdul.⁷ Ha nem végzik el a gyógyító eljárást, akkor a gyermek a szemmel verés után ijedős lesz egész életében.

A mongol példák mellett Közép-Ázsiában, Anatóliában és a Kárpát-medencei magyarság között is megfigyelhető ez az ősi mágikus gyógyító eljárás. Először vizsgáljuk meg, hogy a kutatók mit gondolnak a szokás eredetéről.

AZ ÓLOMÖNTÉS EREDETÉRŐL

A mágikusnak nevezett gyógymódokat a magyar nép leginkább akkor és olyan betegségek gyógyítására használta, melyeknek az eredetét nem ismerte, vagy nem ismerte közvetlenül fel.

A népi gyógyítók úgy vélték, hogy a betegségek a rossz szellemek művei. A sámánhit szerint a gyógyítási eljárás során az ártó szellemet kell kiűzni az emberből.⁸

5 A. Erdenechimeg, Khentii tartomány, Bayan-Adraga járás. (Északkelet-Mongólia)

6 G. Bayasgalant, Uvs tartomány (Északnyugat-Mongólia)

7 <http://www.mongolianshaman.com/index.php/2018-04-09-02-09-34>

8 Diószegi 1998.

Az egész eurázsiai sztyepei övezetben a népi gyógyítók a leggyakrabban betegségek között tartották számon az igézést vagy rontást, amelyet – szerintük – rosszindulatú természetfölötti lények, vagy pedig természetfölötti erővel rendelkező emberek idéztek elő, akik régen a rontást valamilyen cselekvés, illetve tárgyak segítségével, azon kívül nézéssel, igézéssel, illetve szóval, átkozódással végezték.⁹

A legnehezebb arra vonatkozóan megállapítást tenni, hogy vajon mikortól jelenhetett meg az ólomöntés, és mely népekhez köthető. Vannak olyan elképzelések, miszerint az ólomöntés egészen a matriarchátus koráig vezethető vissza, amikor a társadalom vallási, politikai vezetése a nők kezében volt. Durbilmez és Köprülü török kutatók szerint ezeknek a népi gyógyászati gyakorlatoknak az eredete a sámánhithez vezethető vissza. Anatóliában léteznek az ocak népi gyógyítók, akiket a sámánok utódainak tartanak, és akik természetfeletti erőkkal rendelkeztek.¹⁰ Ülger szerint is a szokás a sámánizmusig nyúlik vissza.¹¹ Gokce Guvenc úgy vélte, hogy a viasz- vagy az ólomöntés az ókorig visszanyúló gyökerekkel rendelkezik. A magyar szakirodalomban sem találunk adatokat arra vonatkozóan, hogy honnan is eredhet az ólomöntés.

A szokások változtak az idők folyamán, jelenleg az ólomöntést nem sámánok, hanem „laikusok” végzik, általában asszonyok. A család valamelyik idős nőtagja, esetleg a szomszédasszony által végzett otthoni viaszöntéssel akkor találkozunk, ha kifejezetten a szemverés vagy az azzal sok tekintetben rokon, ijedtségnek nevezett betegség tüneteit vélik felfedezni csecsemő, gyermek, felnőtt esetében. Az ólomöntés mellett kiegészítésül sokszor alkalmazták a füstölést, amely a rontás elűzésére, illetve megelőzésére szolgáló gyógymód. A füstölés célja az emberre ártó hatalmak megtörése és a szerencse, a termékenység biztosítása volt. A füstölésbe vetett hitet nagyban erősítette az egyházi gyakorlatban való előfordulása is. A mongol példákban is láthatjuk, hogy a megkerítés, körülkerítés a gyógyító szakaszra jellemző eljárás. Alapja az a hit, hogy a körbe zárt testterület védve van a rontástól.

9 Hoppál 1990. 707. p.

10 Köprülü 1989. 65–66. p., Durbilmez 2008. 15–16. p.

11 Ülger 2012. 121. p.

A TÖRÖK NÉPEK GYÓGYÍTÓ ELJÁRÁSA

Nemcsak a mongolok, hanem a belső-ázsiai ország legnyugatibb megyéjében, Bayan-Ulgii¹² tartományban élő tuvák is ismerik ezt a szokást, amelyet ők „sarag”-nak neveznek. Maga a szertartás teljesen megegyezik a mongollal.

A mongolhoz nagyon hasonló módszert találunk Közép-Ázsiában is: a kazakok, a türkmének, kirgizek, illetve a ciprusi törökök között elterjedt gyakorlat a gonosz szellemek védelmére és azoktól való megszabadulásra az ólom öntése. A kazakoknál például, hogy a félős, ijedős gyerekek sírását megállítsák, egy tál vizet tartanak a gyerek feje fölé, és olvasztott fémet, elsősorban ólmot öntenek a vízbe. A vízben háromszor kiöntött ólom formája rákerül a gyermek kiságyára vagy ruhájára, hogy védelmet nyújtson az ártó erők ellen. A gonosz szellemek elűzésére az ősi hiedelmeket tartják a legjobb módszernek, amelyek a sámánisztikus gyógyítási elveken alapulnak. A fém tárgyak (például a kés és az olló) használata a vas kultikus tiszteletéhez köthető.

A török kutatók gyűjtéseik során arra a megállapításra jutottak, hogy sok ősi szokás még napjainkban is él a mai Kazahsztán, Kirgizisztán és Türkmenisztán területén.¹³ Törökország szinte egész területén ismert az ólomöntés, amelyet kurşun dökme-nek neveznek. Isztambulban ólmot használtak a démonok és gonosz tündérek elleni védekezésre,¹⁴ Gaziantepben pedig olyan csecsemőket gyógyítanak ezzel, akik sokat sírnak.¹⁵

Ülger a törökországi ólomöntési módszert a mágikus gyógyítások csoportjába sorolta, amelyekben megfigyelhetők vallásos elemek. Úgy vélte, hogy ezek a szertartások a sámánizmushoz köthetők. Ezeket a praktikákat manapság azonban már nem egy sámán, hanem a mágikus gyógyító, az ocak (odzsak) végzi, aki fémes tárgyakat (például balta, kés, olló és ólom) használ a gyógyítás során.¹⁶ Az igézés ellen tűzzel és sóval védekeznek, ami szintén azonos a mongol módszerrel. Araz

12 Bayan-Ulgii tartomány, Tsengel járás.

13 A közép-ázsiai, valamint az észak-ciprusi példákról bővebben. Yeniasir-Gökbulat-Öger 2020. 298. p.

14 Bayri 1972. 101. p.

15 Yncir 2011. 13. p.; Atmaca 2006. 26. p.; Kahraman 2010. 18. p.; Seçinti 2014. 13. p.

16 Ülger 2012. 179–186. p.

szerint az ólomöntés a legkomplexebb módszer, mely az igézés ellen a tüzet, az ólmot (fémeket) és a vizet használja.¹⁷ A tűz távol tartja a bajokat, és megtisztítja a teret a gonosz erőktől. A törökországi Anatóliában különleges népi gyógyítók, az ocakok ólomöntéssel gyógyítanak. Polat szerint a tűz tisztító tulajdonsága miatt a török alkímia egyik legfontosabb alapelve. A tűzzel kapcsolatos hiedelmek és gyakorlatok nagyon mélyen gyökereznek a török kultúrában, annak az ősi, sámánisztikus rétegében.¹⁸ A törökök hiedelemvilágában a tűz képes elpusztítani a gonosz erőket és segít a bajok elhárításában, sőt a megelőzésben is. Éppen ezért a tüzet különös tiszteletben részesítik.¹⁹

Több kutató foglalkozott a baskírok ólomöntési szertartásával, elsőként Rudenko figyelte meg és foglalta össze a baskírok között meglévő ólomöntési szokásokat. Feljegyezte, hogy Ufurukcu, Kut falvakban gyertyát olvasztottak a beteges félelem enyhítésére, de előfordult ólomöntés is.²⁰ A szertartást általában asszonyok végezték, akik ráolvasást mondtak, majd háromszor ráfújtak az olvadt ólomra, és beleöntötték a vízbe, hogy a félelem elmúljon. Az ólom alakja megmutatta, mitől ijedt meg a gyerek.

A magyar kutatók közül Torma József, majd Somfai Kara Dávid írt tanulmányt a baskír ólomöntésről. Mindketten megfigyelték azt, hogy a baskírok ólomöntés (qöt qöyön) révén próbálják meg az elveszett „lelket” visszajuttatni a testbe, amely kifejezésben a qöt a lélek baskír neve.²¹ Hitük szerint, ha valaki megijed, a qöt elszáll a testéből, ezért azt vissza kell szerezni, amelyet egy gyógyító asszony, az imse végez el. A gyógyítási eljárás különleges módon zajlik. Az elején a gyógyító asszony, az imsé zsírban ólmot olvaszt, majd a gyermek édesanyja a gyermeket házuk küszöbére ülteti, és a fejét egy fehér lepellel borítja be. A gyógyító asszony egy fazekat hideg vízzel tölt meg, azt a gyermek letakart fejére helyezi, míg a fazék fedelét a gyermek lába alá teszi. Ezután ólmot öntenek serpenyőből a fazékba, amivel az „elszállt” lelket szimbolikusan visszaöntik a gyermek testébe. A szertartás közben

17 Araz 1995. 178. p.

18 Polat 2020. 12. p.

19 Tanyu 1976. 287–288. p.

20 Rudenko 2001. 394. p.

21 Araz 1995. 172. p.

ráolvasást mondanak.²² A török népeken kívül a bolgároknál is ismert volt ez a gyógyító eljárás. A bolgárok is számos ősi sztyepei szokást őriztek meg, köztük az ólomöntést is. Anguseva, bolgár kutató egy 18. századi bolgár szerzetes, Josip Bradati prédikációgyűjteményében talált adatokat arra vonatkozóan, hogy az ólom- és viaszöntést jósló öregasszonyok végezték.²³

ÓLOMÖNTÉS A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN

Úgy tűnik, hogy az eurázsiai sztyepei régió legnyugatibb részén, a Kárpát-medencei magyarok között is nagyon népszerű volt az ólomöntés gyógyító célra történő alkalmazása. Elsősorban az ijedtséget gyógyították vele. Ijedtségnek nevezték az egész magyar nyelvterületen azt az állapotot, amely hirtelen erős fejfájással, rossz lelkiállapottal, rémálmodokkal, sírással, esetleg görcsökkel jelentkezett. Oláh Andor szerint a népi betegségszemlélet az ijedtséget tartja az egyik legjelentősebb kórokozónak, s számtalan betegséget sorol fel, amelyek mind e néven ismeretesek. Az újkori adatokban ez a gyógyítási mód különböző neveken fordul elő: „onnyát önt”, „ón vet”, stb. Az ólom (ón) használata mellett a magyarság körében előfordul a viaszöntés is, s az erről szóló régi leírásokat Kis-Halás Judit összegezte tanulmányában.²⁴ Ebből megtudhatjuk, hogy a 17. században megjelent könyvek az önöntést a babonás és varázsló jövendőmondások közé sorolták. De sok adatot nyerhetünk a boszorkányperek dokumentumaiból, amelyekben ezt a szertartást ördögös praktikának tartották. A periratokban gyakran szó esik arról, hogy az öntés során imákat vagy ráolvasásokat mondtak, de ezeket sajnos nem jegyezték fel. A fentiekben már utaltam rá, hogy a ráolvasás mágikus célra használt, hagyományos formában élő szöveg. Alapja a szó varázserejébe vetett hit, hogy az ember a kimondott szóval hatni tud a természetfeletti erőkre. A szómágia áthatja az ember életét, s igen nagy számban fordul elő betegségek gyógyítása során is. Erdélyi Zsuzsanna a viaszöntés közben ráolvasásként elmondott archaikus imákat közölt Zselicszentpálról és Töröcskéről.²⁵ További értékes, a

22 Somfai 2010.

23 Anguseva 2004. 473–474. p.

24 Kis-Halás 2008. 282. p.

25 Erdélyi 1976. 133–143. p. és 1999. 95–100. p.

viasz- és ólomöntéshez kapcsolódó adatok találhatóak Kis-Halás Judit tanulmányában is. A magyar gyógyítók úgy vélték, hogy az öntés közben elmondott imádságnak nagy ereje van.²⁶ Más népi gyógyászati eljárásokban is használták a ráolvasást, amely arra az ősi hiedelemre vezethető vissza, hogy a kimondott szónak különleges ereje van. A ráolvasás egy mágikus, néha igen látványos, két, illetve három személyes (a gyógyító, a beteg, ha kisgyermek, az anyja) szertartás része, melyben a szónak mágikus erőt tulajdonítanak a többi cselekmény mellett. A szertartást régebb maga a tudósasszony, a „gurudzmáló”, a közelmúltban idősebb falusi asszonyok meghatározott előírások szerint végezték, és a vízvetés, fej-elfúvás, ólomöntés, szénvetés közben mondott ráolvasást gyógyító hatásúnak tartották.

Az egyház és a szolgálatában álló személyek mindig is rosszallásukat fejezték ki ezzel az ősi gyógyító szertartással szemben. Nógrádi Mátyás 1651-ben, Diószegi Kiss István 1679-ben jegyezte fel, hogy a keresztények számára tilos az önöntés.²⁷ A 19. századi nagybajomi református lelkész, Budai Pál kéziratos prédikációgyűjteményében a dél-dunántúli javasok viaszöntő gyakorlatáról azt írja: „...a’ javasokkal vénasszonyokkal magokra olvastatnak, magokat megöntetik, keresztet vettetnek magokra, és megfüstöltetik magokat, hogy a’ boszorkányok többé nekik ne árthassanak.”²⁸ Zsoldos János, Veszprém vármegye főorvosa 1802-ben kiadott nőgyógyászati könyvecskéjében említi egy Somogy megyei Gyúgyon élő javast, aki „ónat öntött”.²⁹ A szokás tudományos feldolgozását az 1920-as évektől kezdődően Szendrey Zsigmond és Szendrey Ákos végezték el, akik babonaszótárukban külön fejezetet szenteltek ennek az ősi eljárásnak.³⁰

Ahogy a mongolok között a füstölés fontos szerepet játszott a gyógyító szertartásban, sokszor az öntést megelőzte a füsttel való tisztítás és démonűzés, úgy a magyar szokásokban is előfordult, azonban itt a beteg megfüstölése az öntés után történt. A szertartás előtt füsttel tisztították meg a jurta belsejét, s míg a mongoloknál a boróka-

26 Ébner 1931. 146–148. p.

27 Tóth G. 2008. 220. p.

28 Budai 2005. 39. p.

29 Zsoldos 1802. 9–10. p.

30 A Babonaszótár az 1930-as években íródott, azóta is csak kéziratos formában érhető el.

ágát használták erre a célra, a magyar példákban viaszdarabot vagy annak egy részét gyűjtik meg, s ezzel füstölük körbe a beteget, vagy a füst fölé hajoltatják. A viasszal az öntőasszony körbe füstölte azt a helyiséget, ahol a viaszöntést végezte.³¹ Az is egy rendkívüli ősi szokás, hogy a viasz hamuját – a füstölés után – elássák otthon a házon kívül, a küszöb elé, hogy a szentelmény a későbbiekben védelmet nyújtson a ház lakóinak a gonosz erőkkel szemben.

A törököknél is fontos szerepet játszik a füstölés. Durbilmez az anatóliai törököknél gyűjtött adatai szerint:³² a szertartás fontos eleme, amikor az öntést végző asszony, az ocak a kezelést tűzzel és víz felhasználásával végzi el. Ez a módszer Duvarci szerint közvetlen kapcsolatban áll a tűzímádatallal, mivel a szertartás fő eleme a tűz, a korom, a parázs, a füst és a hamu.³³

Ahogy az eurázsiai sztyeppe keleti felén, úgy a magyar öntési eljárásban is a gyermeket általában letakarták, legtöbb esetben egyszerű vászonlepedővel vagy szövettel. De előfordult olyan eset is – Diószegi Vilmos gyűjtésében például –, hogy a karácsonyi abrosszal takarták le, amelynek a magyar néphagyomány mágikus erőt tulajdonít.³⁴ A magyar nyelvterületen az öntés egyik kelléke volt a rosta is, amelyet Hoppál Mihály a sámánhit maradványának tart.³⁵

Nagy figyelmet fordítottak az öntéshez használt víznek, legtöbb helyen csak különlegesen tiszta vizet használtak erre a célra. Az eljárás sikere érdekében a víznek frissnek, hidegnek kell lennie, hogy a beleöntött forró viasz szinte azonnal kihűljön, és megszilárduljon.³⁶ Somogy megyében például az öntővizet megittatták a beteggel.³⁷ A beteg megittatása és mosdatása gyakorta együttesen van jelen a dél-dunántúliak gyakorlatában,³⁸ de ugyanúgy megtalálható a törököknél is. A meg-

31 Kis-Halás 2008. 300–301. p.

32 Durbilmez 2008.

33 Duvarcý 1990. 35. p.

34 Komáromi 2001. 119. p. Diószegi gyűjtésére hivatkozik (Lovászpata, Veszprém megye).

35 Hoppál 1990. 693–725. p.

36 Kis-Halás 2008. 291–292. p.

37 Drávaszentesen, Kálmáncsán és Drávagárdonyban (Somogy megye). Így járt el a cserdi és a sellyei javas (vö. Kiss 1986. 215. p., 216–217. p.), valamint a töröcskei öntőasszony (Diószegi Vilmos gyűjtése, Szenna, Somogy megye, 1952.).

38 Zentai 1983. 134. p.

itatást egyes testrészek lemosása egészíti ki: például Dunapatajon a fejtetőt, a szívet és a hátat, a bukovinai Andrásfalván a fejet, a mellet és a tenyeret, Magyarlapádon a homlokot és szívet, Hertelendyfalván pedig a szíven kívül a tenyeret és a talpat mossák le az öntővízzel. Székelykevéen a lemosáson túl még a kiöntött ólomdarabbal is megérintik a beteg fejét, szívet és hátát.³⁹

Ahogy a belső-ázsiai mongoloknál, a magyar nyelvterületen is találkozunk azzal, hogy az öntővizet valamilyen meghatározott helyre vitték el és ott szabadultak meg tőle. A mongolok a lakóhelyüktől, a jurtától minél messzebb vitték, a magyar hagyományban előfordult, hogy az ajtó sarkára, az ágy alá, a kereszt alá vagy a trágyadombra került a víz.⁴⁰ Ismerünk olyan esetet is, amikor az öntővíz a kapufélfa mellé került.⁴¹ Az öntés során használt viaszdarab sorsa eltérően alakult a szertartás után: általában összegyűrték és a következő kiöntésnél újra felhasználták, vagy a kiöntött viaszt megmutatták a betegnek, s ettől el is múlt az ijedtsége. Gyakran összegyűrve és kis zacskóba kötve a beteg nyakába akasztották, mintegy amulettként, vagy meghatározott, hosszabb-rövidebb időre a beteg párnája alá, a csecsemő bölcsőjébe dugták.⁴² A mongolok között is gyakori volt, hogy a kiöntött formát belevarrták a gyermek ruhájába, hogy megvédje őt a további igézéstől.

A fenti példák alapján látható, hogy az ólomöntés egy ősi gyógyító eljárás volt, amelyet a belső-ázsiai mongoloktól a törökökön át a magyarok is előszeretettel alkalmaztak; a magyar példák is besorolhatók az eurázsiai térségben található gyógyító eljárások közé.

A témával foglalkozó kutatók egyöntetű véleménye szerint ennek a mágikus gyógy Módnak az eredete az ősi hitvilághoz, a sámánizmushoz köthető.

39 Kis-Halas 2008. 293. p.

40 Kis-Halas 2008. 293. p.

41 Komáromi 2001. 116. p.

42 Kis-Halas 2008. 300. p.

IRODALOM

- Anguseva, Adelina: Késő középkori boszorkánymitológiák a Balkánon. In Pócs Éva (szerk.): *Áldás és átok, csoda és boszorkányság. Vallásetnológiai fogalmak tudományos megközelítésben. Tanulmányok a transzcendensről IV.* Budapest, 2004, Balassi Kiadó, 471–481. p.
- Araz, Rifat: *Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği [Old Turkish Beliefs and Folk Medicine in Harput]*. Ankara, 1995, "AKM" Publications.
- Atmaca, İlhami: *Suruç ve Çevresi Xalq İnanışlarının Dinler Tarihi Açısından Degerlendirilmesi*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. Elazığ, 2006.
- Bayri, Mehmet Halit: *Istanbul Folkloru*. İstanbul, 1972, A. Eser Yayınları.
- Budai Pál: *A' Köznép babonái és Balvélekedései ellen való Prédikáziók. Nagybjom 1811–1824.* Közreadja: Szacsvey Éva és Szalánszky Edit. *Fontes Ethnologiae Hungaricae I.* Budapest, 2005, L'Harmattan – PTE Néprajz és Kulturális Antropológia Tanszék.
- Çobanoğlu, Özkul: *Türk Mitolojisinde Al Dini ve Okra İlişkisi*, 38. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi: Tarih ve Medeniyetler Tarihi Cilt 2. Ankara, 2012, AYK, 981–986. p.
- Diószegi Vilmos: *A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben*. Budapest, 1998, Akadémiai Kiadó. (Első kiadás: Budapest, 1958, Akadémiai Kiadó.)
- Durbilmez, Bayram: *Âşık Edebiyatı Araştırmaları: Taşpınarlı Halk Şairleri [Minstrel Literature Researches: Folk Poets of Taşpınar]*. Ankara, 2008, "Ürün" Pub.
- Duvarci, Ayşe: *Halk Hekimliğinde Ocaklar [“Ocaks in the Folk Medicine”]*. Millî Folklor, yıl. 2, p. 7. (Güz), 1990.
- Ébner Sándor: A zselici „csontrakók” és „öntóasszonyok”. *Ethnographia*, XLII. évf. (1931) 3. sz. 146–148. p.
- Erdélyi Zsuzsanna: *Hegyet hágék, lőtöt lépék. Archaikus népi imádságok*. Budapest, 1976, Magvető Kiadó. (Harmadik, bővített kiadás: Pozsony, 1999, Kalligram Kiadó.)
- Hoppál Mihály: Népi gyógyítás. In *Magyar Néprajz VII.* Budapest, 1990, Akadémiai Kiadó, 693–725. p.
- İncir, Ayşe: *Mersin Yörüklerinde Dogum, Evlenme ve Ölümle İlgili İnanışların Mukayeseli Araştırması*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. Elazığ, 2011.
- Kahraman, Öner: *Elazığ ve Çevresinde Yaşayan Zazalardaki Halk İnanışlarının Dinler Tarihi Açısından Degerlendirilmesi*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. Elazığ, 2010.
- Kalafat, Yasar: *Türk Halk İnançlarında Zamana ve Zemine Bağlı Değişmeler*. Halk Kültüründe Değişim Uluslararası Sempozyumu Bildirileri, Kültür

- ve Turizm Bakanlığı & Kocaeli Üniversitesi & Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı 17-18-19, Aralık 2004. İstanbul, 2005, Motif Vakfı Yayınları.
- Kis-Halas Judit: Öröklödö tárgyak – öröklödö tudomány. Állandóság és változás a viaszöntés rituáléjában. In *Tárgy, jel, jelentés. „Tárgy és folklór” konferencia Vaján, 2005. október 7–9-én.* Szerkesztette: Pócs Éva. Budapest, 2008, L'Harmattan PTE Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék.
- Kiss Géza: *Ormánység.* Budapest, 1986, Gondolat Kiadó. (Első kiadás: Budapest, 1937, Sylvester R.T. kiadása)
- Komáromi Tünde: Az ijedtség. In *Emberék, szövegek, hiedelmek. Tanulmányok. Kriza Könyvek 7.* Kolozsvár, 2001, 112–140. p.
- Köprülü, M. Fuat: *Edebiyat Araştırmaları I. [Literature Researches I.]*, İstanbul, 1989, „Ötüken” Publishing.
- Oláh Andor: „Újhold, új király!”. *A magyar népi orvoslás életrajza.* Budapest, 1986, Gondolat Könyvkiadó.
- Öngel, Gülnur: *Denizli Halk Hekimliginde Ocaklar [Ocaks in the Denizli Folk Medicine]*. Denizli, 1997, Institute of Social Sciences Master's Thesis – Pamukkale University.
- Pócs Éva: Néphit. In *Magyar Néprajz VII.* Budapest, 1990, Akadémiai Könyvkiadó, 609–618. p.
- Polat, Irfan: *Kurşun Dökme Gelenegi Ve Ateş Kültü Ile İlişkisi.* Akademik Matbuat.
<http://dergipark.gov.tr/matbuat>, Cilt: 4 • Sayı: 1 • Haziran/June, 2020
- Rudenko, Sergey Ivanoviç: *Başkurtlar* (çev. Roza-Iklil Kurban). Konya, 2001, Kömen Yayınları.
- Seçinti, Mehmet Sercan: *Gaziantep İslahiye İlçesi Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri (Dogum, Evlenme, Ölüm).* Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep, 2014.
- Somfai Kara Dávid: A baskurt (baskír) népi orvoslás néhány fajtáj. In *Ethno-Lore XXVII.* Az MTA Néprajzi Kutató Intézetének Évkönyve. Budapest, 2010.
- Tanyu, Hikmet: „Türklerde Ateşle İlgili İnanışlar” [„Beliefs Regarding Fire in Turks”]. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri [I. International Turkish Folklore Congress Notices]. Ankara, 1976.
- Tóth G. Péter: A boszorkányok hagyatéka. A tárgyi bizonyíték és a (mágikus) bűnjel a magyarországi boszorkányperekben. In *Tárgy, jel, jelentés. „Tárgy és folklór” konferencia Vaján, 2005. október 7–9-én.* Szerkesztette: Pócs Éva. Budapest, 2008, L'Harmattan PTE Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék, 209–280. p.

- Uğurlu, Serdar: Traditional Folk Medicine In The Turkish Folk Culture. In *Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Volume 6/4 Fall, 2011, 317–327. p.
- Ülger, Züleyha: *Aydın (Merkez) ve Çevresinde Halk Hekimliği [Folk Medicine in Aydın (Center) and in its Surroundings]*. Aydın, 2012, Institute of Social Sciences Master's Thesis – Adnan Menderes University.
- Yeniasir, Mustafa – Gökbulut, Burak – Öger, Adem: *A Comparative Perspective of Folk Beliefs and Traditions of Kazakhs, Turkmens and Turkish Cypriots*. *Folklor Edebiyat*, vol. 26, no. 102. 2020, 297–317. p.
- Zentai Tünde: *Ormánsági hiedelmek*. *Folklór Archivum* 15. Budapest, 1983, MTA Néprajzi Kutató Csoport.
- Zsoldos János: *Asszonyorvos, melyben a szüzeknek, a házas, terhes, szülő, szült és koros asszonyoknak nyavalyáik adattatnak elő*. Győr, 1802.

A tűz őre, 2021